

ZƏNGƏZUR DƏHLİZİ VƏ “YENİ İPƏK YOLU”: İQTİSADI-SİYASİ PERSPEKTİVLƏR

SƏİDƏ MƏMMƏDOVA

Azərbaycan Turizm və Menecment
Universitetinin Beynəlxalq münasibətlər
kafedrasının doktorantı

E-mail: s.mammadova@gmail.com

Azərbaycanın qətiyyətlə qalib gəldiyi İkinci Qarabağ müharibəsinin nəticələri regionda yeni düzənin yaranmasına səbəb olub. Bu, Azərbaycanın Cənubi Qafqaz regionunda siyasət və iqtisadiyyatda əsas təsiredici rolunu təsdiqləyir. Bu mühüm nailiyyət regionun siyasi və iqtisadi görünüşünü ümumiyyətlə dəyişdi. Bu, yeni əməkdaşlıqlar üçün müsbət mühit yaratdı. Azərbaycan müharibənin qalibi kimi əməkdaşlıq və sülh üçün real ideyalar irəli sürüb.

Bundan sonrakı mərhələdə Azərbaycan və Ermənistan arasında nəqliyyat və kommunikasiya qurmaq çox vacibdir. 10 noyabr 2020-ci il bəyanatında hər iki ölkə bu ərazidə iqtisadi və nəqliyyat əlaqələrini bərpa etmək barədə razılığa gəlib. Bu o deməkdir ki, Rusiya Sərhəd Xidməti Azərbaycanın qərb hissələri ilə Naxçıvan arasında logistikanın təhlükəsiz olmasını təmin edəcək. Bu, insanların, nəqliyyat vasitələrinin və malların hər iki istiqamətdə asanlıqla hərəkət etməsinə imkan verəcək. 10 noyabr bəyanatının 9-cu bəndində qeyd olunur: “Bölgədəki bütün iqtisadi və nəqliyyat əlaqələri bərpa edilir. Ermənistan Respublikası vətəndaşların, nəqliyyat vasitələrinin və yüklərin hər iki istiqamətdə maneəsiz hərəkətinin təşkili məqsədilə Azərbaycan Respublikasının qərb rayonları və Naxçıvan Muxtar Respublikası arasında nəqliyyat əlaqəsinin təhlükəsizliyinə zəmanət verir. Nəqliyyat əlaqəsi üzrə nəzarəti Rusiyanın Federal Təhlükəsizlik Xidmətinin sərhəd xidməti həyata keçirir. Tərəflərin razılığı əsasında Naxçıvan Muxtar Respublikası ilə Azərbaycanın qərb rayonlarını birləşdirən yeni nəqliyyat kommunikasiyalarının inşası təmin ediləcək” [1].

44 günlük Vətən müharibəsindəki tarixi qələbə Azərbaycana dünyada daha önəmli bir tranzit ölkə statusunu qazandıraraq. Bu baxımdan, reallaşması ehtimal edilən Zəngəzur nəqliyyat dəhlizi Azərbaycandan daha çox və qısa zamanda yüklərin daşınması imkanı yaradır. Təsədüfi deyil ki, İtaliyanın “Il Sole 24 Ore” qəzetinin müxbirinin dövlət başçısına ünvanladığı suallardan biri də Zəngəzur nəqliyyat dəhlizi ilə bağlı olub. Prezident İlham Əliyev Azərbaycanın dünyada tranzit ölkə kimi əhəmiyyətini xüsusi vurğulayaraq demişdir:

“Bütün bu işlər Rusiya-Ukrayna müharibəsindən əvvəl görülüb. Rusiya-Ukrayna müharibəsi Xəzərin

şərq sahilindəki şirkətlər üçün bir signal oldu ki, bu marşrut daha da yaxından nəzərdən keçirilməlidir. Biz isə yaxşı tariflər təklif edirik və bütün zəruri logistika dəstəyi təmin edirik. Yəni açıq dənizə çıxışı olmayan ölkə olaraq Azərbaycan bu gün regional nəqliyyat mərkəzinə çevrilir - təkcə şərqdən cənuba və geriyyə deyil, həmçinin şimaldan cənuba. “Şimal-Cənub” nəqliyyat dəhlizi Azərbaycandan keçir və başqa marşrut variantı yoxdur. Həmin dəhliz, məsələn, Rusiya şirkətləri üçün əhəmiyyətli olur, çünki bu gün sanksiyalar səbəbindən onlar Avropa məntəqələrinə yük daşıya bilmir. Yəni Azərbaycandan keçərək İrana və Fars körfəzi sahillərinə gedən marşrut Rusiya şirkətləri üçün ən cəlbedici olur. Bunu Fars körfəzindən Azərbaycan vasitəsilə Rusiyaya uzanan marşrut haqqında da demək olar” [7, s.7].

İran İslam Respublikası ilə Şərqi Zəngəzur-Naxçıvan-İran dəhlizinin açılması barədə imzalanan Anlaşma Memorandumu Trans-Xəzər marşrutunun beynəlxalq əhəmiyyətini daha da artırır. Belə ki, yeni dəhlizlə gün ərzində 500 giriş və 500 çıxış olmaqla, gündə 1000 nəqliyyat vasitəsinin keçidi təmin olunacaq. Bu isə yükdaşımada böyük rəqəmdir və Çin başda olmaqla, bütün dövlətlər bundan məmnundur. Bir sözlə, yeni təşəbbüslərin və maraqların artması Azərbaycanın beynəlxalq tranzit ölkə kimi əhəmiyyətini göstərir [9].

Özbəkistan və Türkmənistan prezidentləri səviyyəsində Cənubi Asiya və Cənubi Qafqazın nəqliyyat-logistika imkanlarına yanaşma da deməyə əsas verir ki, Mərkəzi Asiya ölkələrinin yeni nəqliyyat dəhlizlərindən, o cümlədən Azərbaycanın tranzit imkanlarından istifadədə maraqlar böyükdür. Zəngəzur dəhlizi ilə bağlı digər vacib məqamlardan biri də Aşqabad müqaviləsi ölkələrinin Avropaya reintegrasiyası üçün yeni perspektivlər yaratmasıdır. Aşqabad müqaviləsi Türkmənistan, Özbəkistan, Qazaxıstan, İran, Oman, Hindistan və Pakistan arasında Avrasiya regionunda nəqliyyat əlaqələrinin inkişafı və digər nəqliyyat dəhlizləri ilə birgə fəaliyyətin təmin edilməsi məqsədilə imzalanıb. Bu ölkələr vasitəsilə həyata keçirilən beynəlxalq yükdaşımaların Zəngəzur dəhlizi vasitəsilə Avrasiya bazarlarına çatdırılması Şərqi Zəngəzur və Qarabağın iqtisadi potensialının artırılmasında da xüsusi rol oynaya bilər [5].

Zəngəzur dəhlizinin yaradılması iqtisadi üstünlüklərdən əlavə regional sabitliyə və əməkdaşlığa töhfə verə bilər. İqtisadi inteqrasiyanı və ortaq rifahı təşviq etməklə, dəhliz Cənubi Qafqazdakı xalqlar arasında siyasi fikir ayrılıqlarını aradan qaldırmağa və qarşılıqlı anlaşmaya kömək edə bilər. Bu ahəngdar mühit iqtisadi inkişafın və diplomatik əlaqənin müsbət əks əlaqəsini gücləndirərək, artan ticarət və əməkdaşlıq potensialını daha da gücləndirə bilər.

Zəngəzur dəhlizinin "Kəmərlər və Yol" Təşəbbüsünə inteqrasiyası Azərbaycanın geniş və müxtəlif ticarət tərəfdaşları şəbəkəsi ilə əlaqəsini əhəmiyyətli dərəcədə artırmaq potensialına malikdir, nəticədə iqtisadiyyatın diversifikasiyası üçün imkanlar açır və ölkənin məhdud bazar diapazonundan asılılığını azaldır. Böyük İpək Yolu layihəsinin geniş əhatə dairəsi Asiya, Avropa və Afrika da daxil olmaqla bir çox qitələrə yayılır. Zəngəzur dəhlizi vasitəsilə Azərbaycan müxtəlif ticarət tərəfdaşlarının çoxluğuna çıxışı təmin edərək bu hərtərəfli şəbəkəyə daxil ola bilər. Bu şaxələndirilmiş giriş Azərbaycana yeni bazarları, məhsulları və sənayeləri kəşf etməyə imkan verir, vahid bazara və ya ticarət tərəfdaşına həddən artıq asılılıqla bağlı riskləri azaldır [6].

Zəngəzur dəhlizi vasitəsilə bir çox bazarlara çıxış imkanı Azərbaycana daha çox iqtisadi dayanıqlılıq verir. Bir bazarda iqtisadi sarsıntılar və ya pozulmalar digər bazarlardakı imkanlardan istifadə etməklə azalda bilər. Bu gücləndirilmiş dayanıqlıq davamlı iqtisadi artıma və sabitliyə töhfə verir ki, bu da ölkənin uzunmüddətli inkişafı üçün mühüm əhəmiyyət kəsb edir [2].

İqtisadi dayanıqlıq hər bir ölkənin davamlı inkişafı və sabitliyi üçün əsas sütundur. Zəngəzur dəhlizinin "Kəmərlər və Yol" Təşəbbüsü çərçivəsində strateji istifadəsi Azərbaycanın çoxsaylı bazarlara çıxışı təmin etməklə onun iqtisadi dayanıqlılığını gücləndirməyə hazırdır. Bu çıxış təkcə iqtisadi sarsıntıların təsirini azaldır, həm də regional münaqişələrin qarşısını almaq, müxtəlif millətlər arasında əməkdaşlığı inkişaf etdirmək və uzunmüddətli inkişafa töhfə vermək potensialına malikdir.

Unutmaq olmaz ki, iqtisadi şoklar qlobal iqtisadi mənzərənin ayrılmaz hissəsidir. Siyasi gərginliklər, ticarət mübahisələri, təbii fəlakətlər və ya maliyyə böhranları ölkənin ticarət yollarını və bazarlarını poza bilər. Azərbaycana Zəngəzur dəhlizi vasitəsilə bir çox bazarlara çıxış imkanı verməklə, ölkə öz gəlir mənbələrini diversifikasiya etmək və qəfil şokların mənfi təsirlərini minimuma endirmək imkanı əldə edir. Bir bazar tənəzzüllə qarşılaşdıqda, alterna-

tiv bazarlarla əlaqə qurma qabiliyyəti təsirləri azaldır və sabitliyə daha yumşaq keçidi asanlaşdırır.

Zəngəzur dəhlizinin strateji mövqeyi onun Mərkəzi Asiya ilə Türkiyə/Avropa arasında birbaşa quru əlaqəsi rolunu oynamağa imkan verir. Mövcud variantlarla müqayisədə daha qısa və səmərəli ticarət marşrutu təmin etməklə, dəhliz ticarət həcmi artırır və nəqliyyat xərclərini azalda bilər, bununla da Mərkəzi Asiya ölkələrindən Türkiyəyə və Avropaya ticarət axımını cəlb edə bilər. Dəhlizin yaradılması Cənubi Qafqaz və Anadolu vasitəsilə tarixən Mərkəzi Asiyayı Aralıq dənizi ilə birləşdirən qədim ticarət yollarını potensial olaraq canlandıracaq. Bu marşrutların modernləşdirilməsi və optimallaşdırılması ilə Zəngəzur dəhlizi tarixi ticarət əlaqələrini canlandırır və cəlb olunan regionlar arasında daha sürətli və fasiləsiz ticarətə imkan yarada bilər. Mərkəzi Asiya, Türkiyə və Avropa arasında ticarətin asanlaşdırılmasında dəhlizin rolu bu müxtəlif regionlar arasında iqtisadi inteqrasiyaya töhfə verə bilər. Təkmilləşdirilmiş əlaqə transsərhəd investisiya, texnoloji transfer və bilik mübadiləsinə, iştirakçı ölkələrdə iqtisadi artım və inkişafa təkan verə bilər [8].

Zəngəzur dəhlizinin inteqrasiyası çətin relyefə və ya siyasi amillərə görə tez-tez coğrafi əlaqəsi kəsilmiş ölkələr arasında əməkdaşlığı təşviq edə bilər. Birbaşa ticarət yolunun yaradılması xalqların tarixi gərginlikləri aşaraq və ortaq maraqları təşviq edərək əməkdaşlıq söylərinə cəlb edilməsi üçün stimül yaradır.

Mərkəzi Asiya enerji resursları ilə zəngindir və dəhliz Türkiyə və Avropaya enerji ixracı üçün daha səmərəli marşrut təmin edə bilər. Enerji ticarəti iqtisadi əlaqələrin təməli daşı ola bilər və dəhlizin yaradılması enerji təhlükəsizliyinə və istehlakçı ölkələr üçün diversifikasiyaya töhfə verə bilər.

Zəngəzur dəhlizinin "Kəmərlər və Yol" Təşəbbüsünə daxil edilməsi Çinin Cənubi Qafqazdakı maraqlarına bir neçə təsir göstərə bilər. Zəngəzur dəhlizi Çini Cənubi Qafqaza və onun hüdudlarından kənara birbaşa quru yolu ilə təmin edəcək, onun ticarət yollarını şaxələndirəcək və dəniz kanallarından asılılığını azaldacaq. Bu, Çinin regionda əlaqələrini və ticarət imkanlarını artıracaq. Cənubi Qafqaz strateji cəhətdən əsas enerji istehsal edən və enerji istehlak edən regionlar arasında yerləşir. Dəhliz Çinə Xəzər dənizi regionunda enerji resurslarına daha rahat çıxış təklif edə və potensial olaraq onun enerji təhlükəsizliyini gücləndirə bilər [4].

Çin ticarət yolları boyunca regionlarda sabitliyi qiymətləndirir. Dəhlizin iqtisadi əməkdaşlığı inkişaf etdirmək və gərginliyi azaltmaq potensialı Çinin ti-

carət və investisiya layihələri üçün sabitliyi saxlamaq marağına uyğun ola bilər. Çinin sözügedən təşəbbüsü tez-tez infrastruktur layihələrinin maliyyələşdirilməsini və dəstəklənməsini əhatə edir. Dəhlizin yaradılması Çinə mühüm nəqliyyat və logistika infrastrukturuna sərmayə qoymaq və inkişaf etdirmək üçün imkanlar təklif edə bilər ki, bu da onun regionda mövcudluğunu daha da möhkəmləndirə bilər.

Çin Cənubi Qafqaz ölkələri ilə diplomatik əlaqələrini dərinləşdirmək, regionda öz təsirini və bazarlara çıxışını artırmaq üçün dəhlizin inkişafında iştirakından istifadə edə bilər. Ancaq Zəngəzur dəhlizi "Kəmərlər və Yol" Təşəbbüsünün bir hissəsi olarsa, bu, ABŞ-ın Cənubi Qafqazdakı siyasətinə yenidən baxmağa vadar edə bilər. ABŞ öz maraqlarını qorumaq və təsirini saxlamaq üçün Çinin Cənubi Qafqazdakı mövcudluğu ilə daha fəal şəkildə əlaqə saxlamalı ola bilər. Bu, diplomatik səylərin artmasına və bölgədə Çinlə potensial əməkdaşlığa səbəb ola bilər.

Əgər dəhliz Cənubi Qafqazda iqtisadi artımı və sabitliyi gücləndirərsə, ABŞ öz təsirini və rəqabət qabiliyyətini saxlamaq üçün region ölkələri ilə daha dərin iqtisadi tərəfdaşlıqlar qurmağa çalışsın. ABŞ Cənubi Qafqazda öz müttəfiqliklərini və tərəfdaşlıqlarını gücləndirməklə, Gürcüstan, Azərbaycan və Ermənistanla əlaqələrini potensial olaraq gücləndirməklə Çinin təsirini balanslaşdırmağa çalışsın.

Cənubi Qafqaz enerji tranziti marşrutları üçün vacib olduğundan, ABŞ regionda enerji təhlükəsizliyinin təmin edilməsinə və şaxələndirilməsinə diqqət yetirər, Çinin mövcudluğunu tarazlaşdırmaq üçün potensial olaraq Avropa ilə əməkdaşlıq edə bilər. ABŞ öz siyasətindən dəhliz boyu sabitliyi və əməkdaşlığı təşviq etmək üçün öz təsirindən istifadə edərək regional münafişlərin həlli səylərini dəstəkləmək üçün istifadə edə bilər.

ƏDƏBİYYAT SİYAHISI:

1. *Azərbaycan Respublikasının Prezidenti, Ermənistan Respublikasının baş naziri və Rusiya Federasiyasının Prezidentinin Bəyanatı*. 10 noyabr 2020 / -president.az, URL: <https://president.az/az/articles/view/45923>

2. *Baxşəliyev, R. Zəngəzur dəhlizi: Asiya Avropaya birləşir // Azərbaycan*.-2021.- 28 oktyabr.- S.1; 3.

3. *Ceyhun Bayramov: Azərbaycan-Ermənistan münasibətlərinin normallaşması üçün geniş imkanlar yaranıb*. *Xalq qəzeti [İnternet resursu]* / URL: <https://xalqqazeti.com/pdf/xalq%201%20aprel%202022.pdf>

4. *Gawliczek, P.; Iskandarov, K. The Zangezur corridor as part of the global transport route*

(against the backdrop of power games in the South Caucasus region). *Security and Defence Quarterly*. 2023;41(1):36-53.

5. *Guliyev, A. Old and current logistics management in Azerbaijan and economic benefits of international logistic management in Azerbaijan*. *İzmir: İzmir Ekonomi Üniversitesi*, 2022. 141 sayfa.

6. *Qurbanqızı, Z. Zəngəzur dəhlizi yeni dünya reallığıdır // Respublika*.-2023.- 26 may.- S.1;4.

7. *Rüstəm Kamal, Azərbaycan regional nəqliyyat mərkəzinə çevrilir*. *Azərbaycan*. - 2022.- 14 sentyabr.- S.7.

8. *TRT World. What is the Zangezur Corridor and why does it matter to Eurasia? / -trtworld.com, URL: <https://www.trtworld.com/magazine/what-is-the-zangezur-corridor-and-why-does-it-matter-to-eurasia-58405>*

9. *Vaqif Bayramov, Qüdrətli Azərbaycan güclü region deməkdir*. *Xalq qəzeti*.-2021.- 21 sentyabr.- S.1;2.

10. *Zəngəzur dəhlizi: Geosiyasi maraqların toqquşduğu arena // Türkünstan*.-2021.- 6-12 aprel.- S.13.

SAIDA MAMMADOVA

Doctoral student of the Department of International Relations of Azerbaijan University of Tourism and Management

ZANGAZUR CORRIDOR AND "NEW SILK ROAD": ECONOMIC AND POLITICAL PERSPECTIVES SUMMARY

The Belt and Road Initiative, also known as the 21st Century Silk Road, is a vast infrastructure and investment project that aims to connect Asia, Europe and Africa through transport networks. Many countries have joined this initiative and signed agreements to attract Chinese investments. Analyzing diplomatic relations in this context involves assessing the motives behind participation. Some countries see it as a push for modernization and development, while others seek political influence or balance between global powers. Turkey is trying to strengthen its geopolitical influence by participating in the Great Silk Road project. By establishing regional relations, engaging in economic diplomacy and strengthening security cooperation, Turkey aims to establish itself as a major player in the geopolitical landscape of Eurasia. This is in line with its strategic goals of expanding influence and regional stability. NATO's position regarding Turkey's participation is complex. The Zangezur cor-

ridor, which is planned to be integrated into the "One Belt and Road" Initiative, has an important potential by strengthening the expanded trade relations between the Karabakh region and Nakhchivan, and promoting economic integration and stability in the South Caucasus. It will serve as a strategic road connecting Europe with Asia, providing efficient routes for goods and resources, diversifying trade options and strengthening economic stability. This corridor also promises diplomatic cooperation, conflict resolution and regional development.

Keywords: *Zangezur corridor, "Belt and Road" initiative, China, Azerbaijan, South Caucasus, "New Silk Road".*

САИДА МАМЕДОВА

Докторант кафедры Международных отношений Азербайджанского Университета Туризма и Менеджмента

ЗАНГАЗУРСКИЙ КОРИДОР И «НОВЫЙ ШЕЛКОВЫЙ ПУТЬ»: ЭКОНОМИЧЕСКИЕ И ПОЛИТИЧЕСКИЕ ПЕРСПЕКТИВЫ РЕЗЮМЕ

Инициатива «Один пояс, один путь», также известная как «Шелковый путь 21 века», представляет собой обширный инфраструктурный и инвестиционный проект, целью которого является соединение Азии, Европы и Африки через транспортные сети. Многие страны присоединились к этой инициативе и подписали соглашения о привлечении китайских инвестиций. Анализ дипломатических отношений в этом контексте предполагает оценку мотивов участия. Некоторые страны видят в этом толчок к модернизации и развитию, в то время как другие стремятся к политическому влиянию или балансу между мировыми державами. Турция пытается усилить свое геополитическое влияние, участвуя в проекте Великого шелкового пути. Устанавливая региональные отношения, занимаясь экономической дипломатией и укрепляя сотрудничество в области безопасности, Турция стремится утвердиться в качестве крупного игрока на геополитическом ландшафте Евразии. Это соответствует ее стратегическим целям расширения влияния и региональной стабильности. Позиция НАТО в отношении участия Турции сложна. Зангезурский коридор, который планируется интегрировать в инициативу «Один пояс и путь», обладает важным потенциалом, укрепляя расширенные тор-

говые отношения между карабахским регионом и Нахчываном, способствуя экономической интеграции и стабильности на Южном Кавказе. Он будет служить стратегической дорогой, соединяющей Европу с Азией, обеспечивая эффективные маршруты для товаров и ресурсов, диверсифицируя варианты торговли и укрепляя экономическую стабильность. Этот коридор также обещает дипломатическое сотрудничество, разрешение конфликтов и региональное развитие.

Ключевые слова: *Зангезурский коридор, инициатива «Один пояс, один путь», Китай, Азербайджан, Южный Кавказ, «Новый шелковый путь».*

XÜLASƏ

“21-ci əsrin İpək Yolu” kimi də tanınan “Kəmər və Yol” Təşəbbüsü Asiya, Avropa və Afrikanı nəqliyyat şəbəkələri vasitəsilə birləşdirməyi hədəfləyən geniş infrastruktur və investisiya layihəsidir. Bir çox dövlətlər bu təşəbbüsə qoşularaq Çin sərmayələrini cəlb etmək üçün müqavilələr imzalayıblar. Bu kontekstdə diplomatik münasibətlərin təhlili iştirakın arxasında duran motivlərin qiymətləndirilməsini nəzərdə tutur. Bəzi ölkələr buna modernləşmə və inkişafa təkən kimi baxır, digərləri isə qlobal güclər arasında siyasi təsir və ya tarazlıq axtarır. Türkiyə Böyük İpək Yolu layihəsində iştirak etməklə öz geosiyasi təsirini gücləndirməyə çalışır. Regional əlaqələr qurmaq, iqtisadi diplomatiya ilə məşğul olmaq və təhlükəsizlik sahəsində əməkdaşlığı gücləndirməklə Türkiyə özünü Avrasiyanın geosiyasi mənzərəsində əsas oyunçu kimi göstərməyi hədəfləyir. Bu, onun təsir və regional sabitliyin genişləndirilməsi kimi strateji məqsədlərinə uyğundur. NATO-nun Türkiyənin iştirakı ilə bağlı mövqeyi mürəkkəbdir. “Kəmər və Yol” Təşəbbüsünə inteqrasiya olunması planlanan Zəngəzur dəhlizi isə Qarabağ regionu ilə Naхçivan arasında genişlənmiş ticarət əlaqələrini gücləndirməklə, Cənubi Qafqazda iqtisadi inteqrasiyanı və sabitliyi təşviq etməklə mühüm potensiala malikdir. O, Avropanı Asiya ilə birləşdirən, mallar və resurslar üçün səmərəli marşrutlar təmin edən, ticarət variantlarını şaxələndirən və iqtisadi dayanıqlığı gücləndirən strateji yol kimi xidmət edəcəkdir. Bu dəhliz həm də diplomatik əməkdaşlıq, münacişələrin həlli və regional inkişaf vədini verir.

Açar sözlər: *Zəngəzur dəhlizi, “Kəmər və Yol” təşəbbüsü, Çin, Azərbaycan, Cənubi Qafqaz, “Yeni İpək Yolu”.*